

Project Completion Report

Crop Residue Management Campaign 2019 in Faridkot

Implemented
By
**Abhivyakti
Foundation**

Supported By:
**National Bank for Agriculture
and Rural Development**

MAJOR HIGHLIGHT OF THE CAMPAIGN

- Awareness on Crop Residue Management
- Audio Announcement Through Hired Vehicles
- Wall Painting on Crop Residue
- Nukad Natak Show on Crop Residue Management
- Produced Short Film on Crop Residue Management Campaign

**Flag off E-Rickshaw
by ADC Jalandhar**

**Flag off E-Rickshaw
by CGM NABARD**

Nukad Natak

**District Level
Programm Firozpur**

Wall Painting

Cluster Level Programm

CONTENT

Content	1
Acknowledgement.....	2
Preface	3
About Organization	4-7
Project Background.....	8
Project Objectives.....	9
Problem Statement	10-16
Status of Punjab & Faridkot	17-19
About Punjab	20-21
About Faridkot.....	22-23
District Level Programme	24-25
Block Level Programme	26-27
Debriefing Programme	28-29
Geographical Coverage	30
Name of the Clusters	31-32
Feedback Compilations	33-37
Farmers Opinion	38
Conclusion & Recommendation	39-40
Annexures	41-51

Acknowledgement

Mr. Shailendra Kumar Singh
General Secretary, Abhivyakti Foundation

Abhivyakti Foundation has carried the Crop Residue Management Campaign 2019 “Prali Bachao fasal Vadhao” in the district Faridkot of Punjab. Untiring the sincere efforts by various departments helped make this a successful project. First and foremost we wish to place on record our sincere gratitude to National Bank for Agriculture and Rural Development (NABARD) Regional office Punjab for providing an opportunity for our organization to implement this project in district Faridkot and for always providing prompt and unwavering support to Abhivyakti Foundation.

For providing encouragement, support and valuable guidance during this duration of the grant we are indebted to Shri Rasheed Lekhi, District Development Manager, NABARD Faridkot. We also wish to thank district Administration and all the line departments like KVK, Agriculture department, Animal Husbandry Department for their valuable support to the program.

Last but not the least, Abhivyakti Foundation extends sincere thanks to Regional office Punjab of the organization and its VLWs teams for untiringly carrying out the assigned work plan activities, and for conducting a successful campaign in 60 cluster of district Faridkot. In district Faridkot Crop Residue Management Campaign was conducted in all the 3 blocks of district Faridkot. VLWs of district Faridkot did a tremendous work to enhance awareness about Crop Residue Management in district Faridkot.

Shailendra Kumar Singh
General Secretary

Preface

Mr. Amritpal Singh
Regional Director, Abhivyakti Foundation

The problem of open burning of agriculture has resulted in serious issues contributing towards global warming and environmental pollution. It also has an adverse impact on quality of air, soil health and human health.

The Environment Ministry has approved regional project on 'Climate Resilience Building among Farmers through Crop Residue Management' under National Adaptation Fund for Climate Change (NAFCC). The National Bank for Agriculture and Rural Development (NABARD) has been the appointed as the National Implementing Entity (NIE) responsible for implementation of climate adaptation projects under NAFCC.

Abhivyakti Foundation has been assigned as the implementing partner for the awareness campaign in 4 district of Punjab for financial year 2019-20. In Faridkot district the Crop Residue Management Campaign 2019 was conducted in all the 3 blocks of district Faridkot by covering 60 village cluster of district Faridkot with the support of trained Village Level Workers (VLW). These VLWs created awareness among farmers through crop residue management and Promoting alternate uses of crop residue. Abhivyakti foundation has taken grass root level efforts to undertake the activities under Crop Residue Management 2019 "Prati Bachao Fasal Vadhao" in the district Faridkot. We do hope that whatever little effort made by Abhivyakti Foundation will continue and this report will be an instrument in further discussion towards Crop Residue Management implemented by Abhivyakti Foundation in the district Faridkot.

Amritpal Singh
Regional Director

About Organization

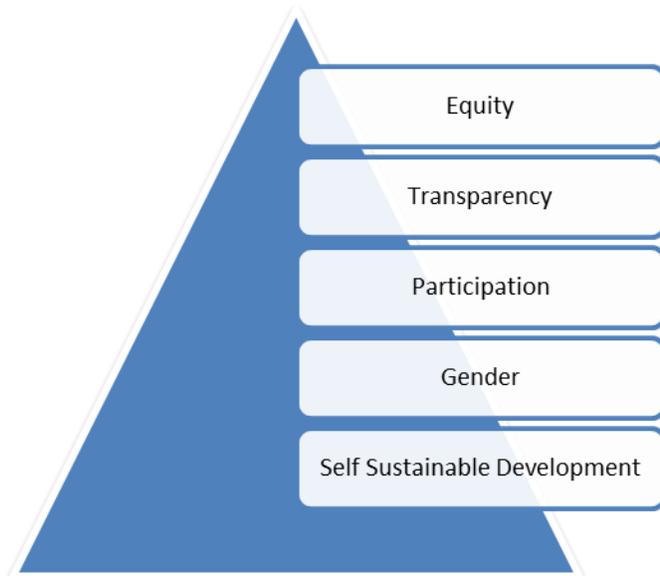

History

The incorporation of Abhivyakti Foundation was visualized in 2000 by Mr. Shailendra Kumar Singh, founder member and General Secretary of the organization. The organization started their social development initiative through publishing social magazine namely SRIJAN besides running the educational programme in slum areas namely Holambi Kala of north Delhi through raising donations. Subsequently, the organization has made their regular efforts to identify options and opportunities for expanding the development initiatives. These efforts resulted in success when we received first educational support from Ministry of Human Resource Development, Govt. of India under SARVA SHIKSHAN ABHIYAN programme in Palwal district of Haryana state in 2004.

Ideology

Abhivyakti Foundation is guided and directed by different ideological values. They have been the control mechanisms for operating various programmes and activities of the organization. Our organization believes in following core values:

These values have been followed not only at the level planning and executing the programmes and activities but also at level of recruiting and selecting the organizations' team members

Vision & Mission

Vision

Establish participatory, Gender Justice, Self-Reliance and Community Participation.

Mission

Abhivyakti Foundation aims to organize women and weaker sections of society for social change through participatory approach. Abhivyakti Foundation is committed to educational development, Poverty Elimination, Ecological Balance, growth of self-reliance among people and empowerment of rural and urban community.

Legal Identity

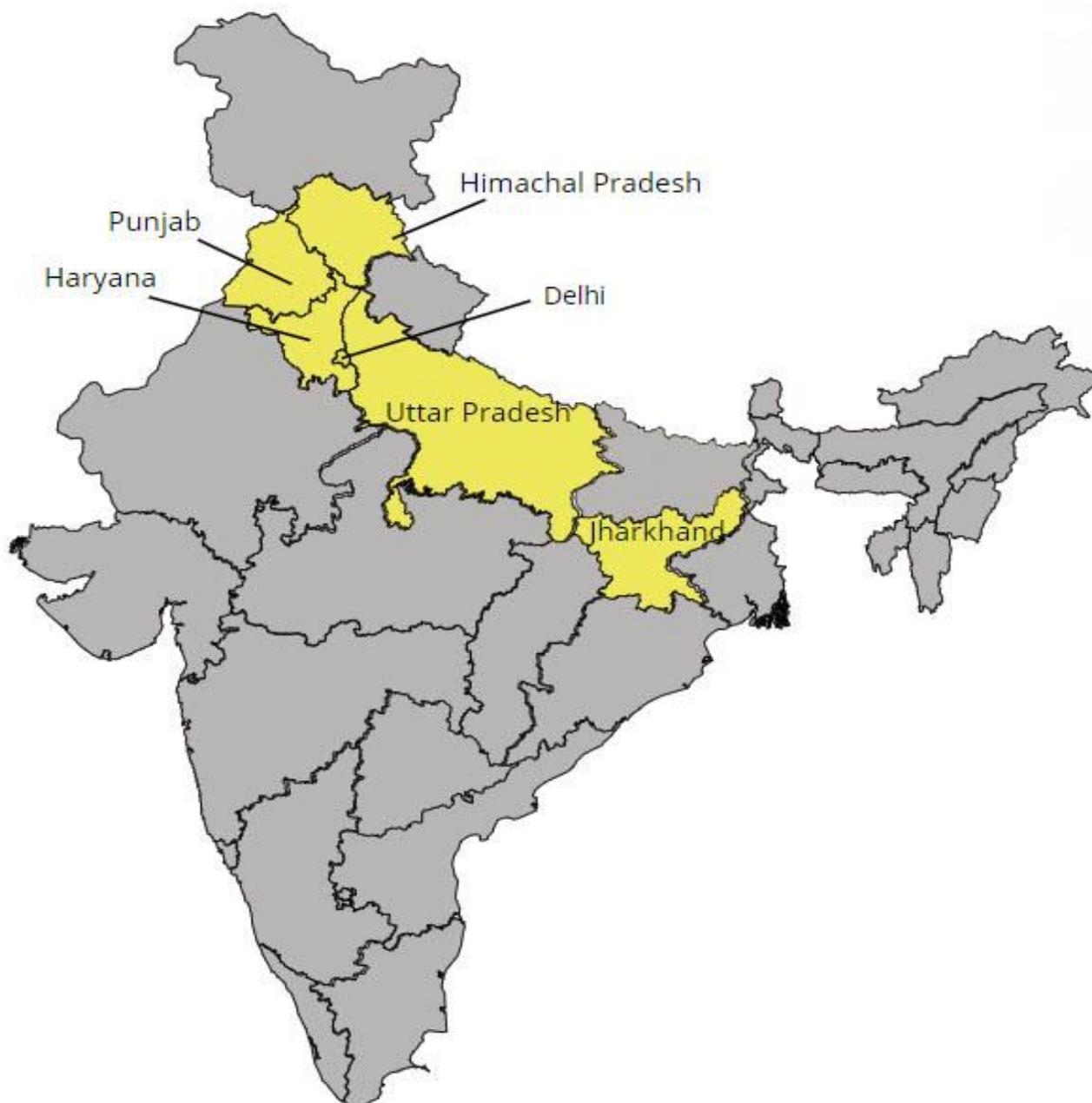
We have successfully able to complete the legal formalities required for running a successful organization. The legal details of Abhivyakti Foundation are given in following table:

S. No.	Legal Entity	Registration No.
1.	Society Registration Act	39069
2.	Income Tax Registration 80G Registration	DEL-AE22883-14072011/799
3.	PAN Registration	AAAAA4322L
4.	FCRA Registration	231660767

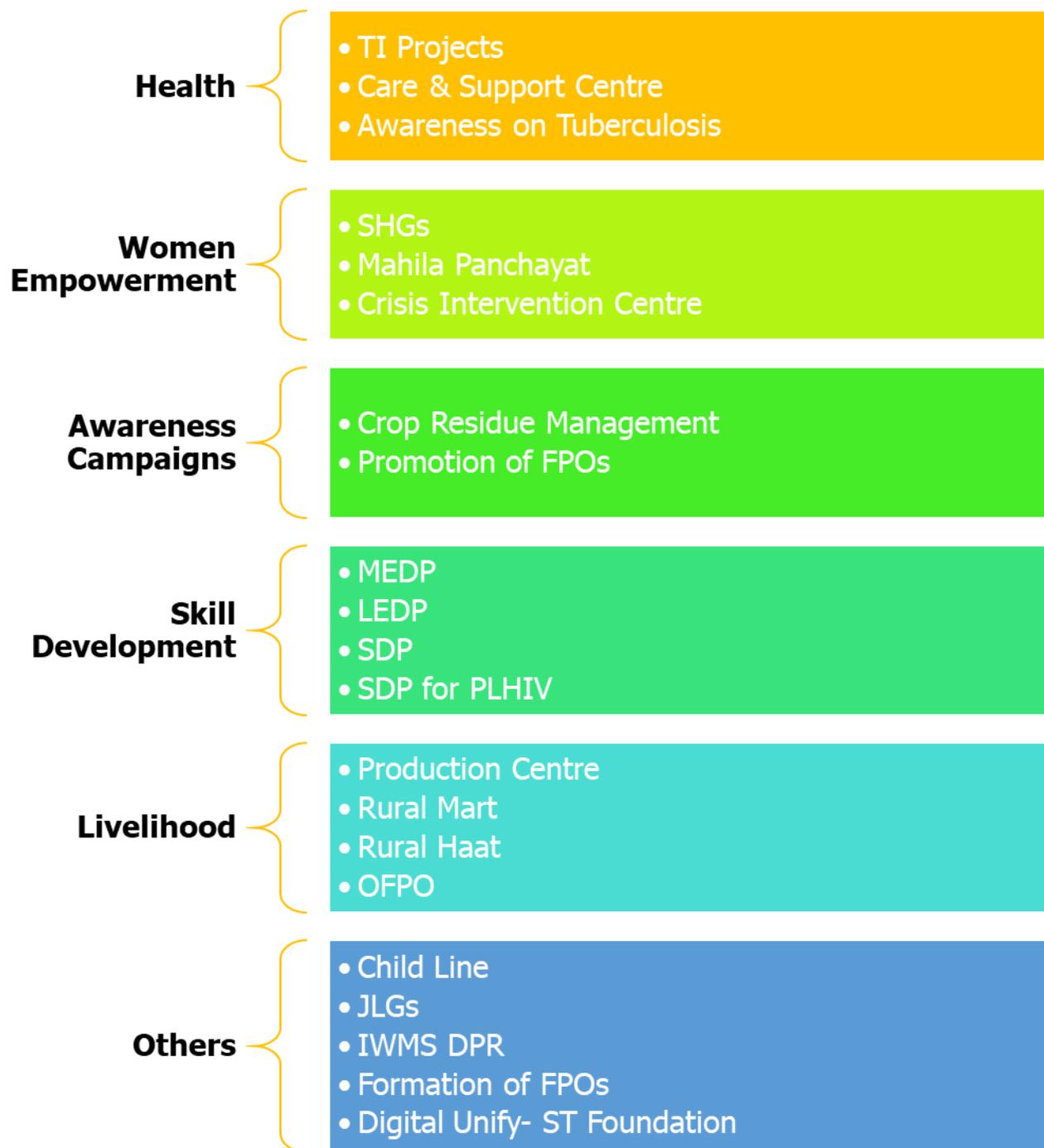
Organizational Structure

Since the inception of the organization, we have made efforts to adopt the decentralize structure of the organization's team structure. We could successfully to have balance team, to a maximum level, from the point of view of Gender. At the different level of the organization team, each team members have been given opportunities to grow and contribute to the growth of the organization.

Our Footprint

Our Work

Background

Background of Project

The crop residue management has been a major concern in India particularly in those areas where residue of cereal crops are available in both the cropping seasons (Kharif & Rabi). As the burning of surplus residue is posing major challenges due to changing global scenario on climate variability. Hence sustained efforts and implementable interventions needs to be taken-up to improve the climate resilience among farmers. The Project will be implemented in the State of Punjab & Haryana and Partly in Rajasthan & Uttar Pradesh. All the districts of Punjab, major paddy growing districts of Haryana and potential areas for end use of crop residue (particularly of paddy straw) have been identified and will be covered.

The ultimate aim is to enhance the climate resilience among farmers by strengthening soil fertility, organic carbon, lesser use of chemical fertiliser and enhanced income through diversified farming like dairy activities in drought prone areas. The project aims to promote a basket of technological interventions for management of crop residue along with existing machineries, generate awareness, provide training & capacity building for employment generation, enhance farmers' income, strengthen soil organic carbon, fertility of soil and control health hazards

Title of Project

Climate Resilience Building among Farmers through Crop Residue Management

Beneficiaries

Farmers

Project Location

Faridkot, Punjab

Project Objective

Project Objectives

The crop residue management has been a major concern in India particularly in those areas where residue of cereal crops are available in both the cropping seasons (Kharif & Rabi). So burning of surplus residue is posing major challenge due to changing global scenario on climate variability. Hence sustained efforts and implementable interventions needs to be taken up to improve the climate resilience among farmers. So, the following broad objectives of the proposal are as under:

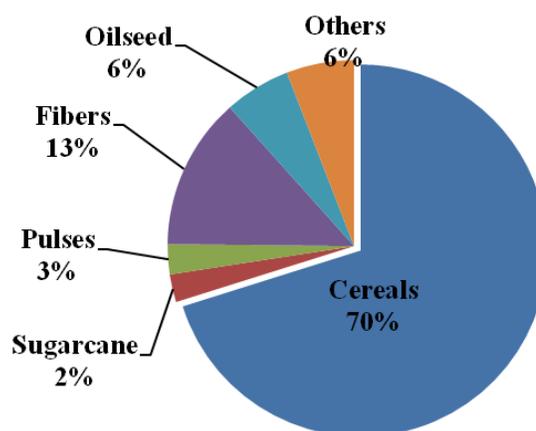
- ✓ To lower the Green House Gases Emissions in project areas by i). creating awareness among farmers through crop residue management and by ii). Promoting alternate uses of crop residue.
- ✓ To promote implementable and sustainable entrepreneurship models in rural areas by engaging FCs/ FPOs /PACs/ JLGs/Dairy Cooperatives/ Water Users Associations/ Individual entrepreneurs for effective crop residue management through upscaling successful initiatives and innovative ideas.
- ✓ To enhance the climate resilience and income of the farmers through alternative uses of crop residue management in project areas.
- ✓ To identify the other co-benefits and suggest policy intervention.

Problem Statement

Problem Context

India produces more than 500 million tons (Mt) of crop residues annually. Among different crops, cereals generate 352 Mt residue followed by fibres (66 Mt), oilseed (29 Mt), pulses (13 Mt) and sugarcane (12 Mt) (Fig. 1). The cereal crops (rice, wheat, maize, millets) contribute 70% while rice crop alone contributes 34% of crop residues. Wheat ranks second with 22% of residues whereas fibre crops contribute 13% of residues generated from all crops. Among fibres, cotton generates maximum (53 Mt) with 11% of crop residues. Coconut ranks second among fibre crops with 12 Mt of residue generation. Sugarcane residues comprising tops and leaves generates 12 Mt i.e., 2% of crop residues in India (Source; MNRE).

Generation of cereal residues is highest in Uttar Pradesh (53 Mt) followed by Punjab (44 Mt) and West Bengal (33 Mt). Maharashtra contributes maximum to the generation of residues of pulses (3 Mt) while residues from fibre crop is dominant in Andhra Pradesh (14 Mt). Gujarat and Rajasthan generate about 6 Mt each of residues from oilseed crops. Processing of agricultural produce through milling and packaging also produces substantial amount of residues. Crop residues are natural resources with tremendous value to farmers. These residues are used as animal feed, composting, thatching for rural houses and fuel for domestic and industrial use.

Traditionally crop residues have numerous competing uses such as animal feed, fodder, fuel, roof thatching, packaging and composting. Cereal residues are mainly used as cattle feed. Rice straw and husk is used as domestic fuel or in boilers for parboiling rice in states like West Bengal. The uses for various residues are different in different states. Farmers

Nearly 43,000 stubble burning cases were reported during the paddy harvesting season last year

use residue either themselves or sell it to other landless households or intermediaries, who in turn sell the residues to industries. The remaining residues are left unused or burned in field.

In states like Punjab and Haryana where rice residues are not used as cattle feed, large amount rice straw is burned in field. Sugarcane tops in most of the areas is either used for feeding of dairy animals or burned in field for ratoon crop. Residues of groundnut are burned as fuel in brick kilns and lime kilns. Cotton, chilli, pulses and oilseeds residues are mainly used as fuel for household needs. Coconut shell, stalks of rapeseed and mustard, pigeon pea and jute and mesta, and sun flower are used as domestic fuel. Coconut generates about 3 Mt of husk annually and about 1.2 Mt is utilized for making coir and 1 Mt burned as fuel.

Punjab banned the burning of stubble in 2013 and in 2015 the National Green Tribunal ordered the same when pollution became increasingly felt in the NCR-Delhi region. The government has resorted to coercive actions in the form of punitive damages, police raids and striking a red entry in the girdhabra (land record) of the violating farmers. Meanwhile, farmers continue to violate the ban orders even if they are aware that the burning increases local pollution and results in the loss of important soil nutrients such as nitrogen, potassium and phosphorous.

In Punjab, only about 20% of straw is managed through biomass power plants, paper and cardboard mills. The remaining quantity of over 15 million tonnes is burnt in open fields. The stubble releases enormous quantities of particulate matter, especially the dangerous 2.5 PM, along with other noxious gases. The higher moisture content in the winter air accentuates the problem as it traps the pollutants and prevents their dispersal.

About 80% of the residues are left in the field as loose straw that finally ends up being burnt

Major Reasons for Burning Crop Residues

Increased mechanization, particularly use of combine, declining number of livestock, long period required for composting and no economically viable alternate use of residues are some of the reasons for residues being burnt in field. The number of combine harvester in the country, particularly in the IGP has increased dramatically from nearly 2000 in 1986 to 10000 in 2010. North-Western part (Punjab, Haryana and western Uttar Pradesh) of the IGP has about 75% of the cropped area under combine harvesting. Combine harvesters are used extensively in central and eastern Uttar Pradesh, Uttarakhand, Bihar, Rajasthan, Madhya Pradesh and southern states as well for harvesting rice and wheat. The major reasons for increase in use of combine are labour shortage, high wage during harvesting season, ease of harvesting and thrashing and uncertainty of weather. With combine harvesting, however, about 80% of the residues are left in the field as loose straw that finally ends up being burnt. It is estimated that about 15 Mt rice straws is burned every year in Punjab alone.

Outline the Economic, Social, Development and Climate Change

Burning of agricultural biomass residue, or Crop Residue Burning (CRB) has been identified as a major health hazard. In addition to causing exposure to extremely high levels of Particulate Matter concentration to people in the immediate vicinity, it is also a major regional source of pollution, contributing between 12 and 60 per cent of PM concentrations as per various source apportionment studies. In addition, it causes loss of vital components such as nitrogen, phosphorus, sulphur and potassium from the topsoil layer, making the land less fertile and unviable for agriculture in the long run. About 25% of nitrogen, 25% phosphorus, 50% of sulphur and 75% of potassium uptake by cereal crops are retained in residues, making them valuable sources of nutrients.

As per study there is 10 % increase in the number of patients within 20–25 days of the burning period every season

Economic Impact

Crop residue is not a waste but rather a useful natural resource. About 25 % of nitrogen (N) and phosphorus (P), 50 % of sulphur (S) and 75 % of potassium (K) uptake by cereal crops are retained in crop residues, making them valuable nutrient sources.

The removal of the paddy stalk that remains on the field is a labour-intensive process. With labour being unavailable and the time window for preparing the field for wheat cultivation being limited, the options that the farmer has are either investing in expensive and rarely used agricultural implements, or burning the residue right on the field. Of the two, the latter is both cheaper and requires less efforts.

Social Impact

Health impact - Burning of crop stubble has severe adverse impacts especially for those people suffering from respiratory disease, cardiovascular disease. Pregnant women and small children are also likely to suffer from the smoke produced due to stubble burning. Inhaling of fine particulate matter of less than PM_{2.5} µg triggers asthma and can even aggravate symptoms of bronchial attack. According to Singh (2008), more than 60 % of the population in Punjab live in the rice growing areas and is exposed to air pollution due to burning of rice stubbles. As per the same study, medical records of the civil hospital of Jira, in the rice-wheat belt showed a 10 % increase in the number of patients within 20–25 days of the burning period every season.

Climate Change Impact

Agricultural crop residue burning contribute towards the emission of greenhouse gases (CO₂, N₂O, CH₄), air pollutants (CO, NH₃, NO_x, SO₂, NMHC, volatile organic compounds), particulates matter and smoke having direct influence on global warming. Furthermore, it depletes the soil of its organic matter, major nutrients and reduces

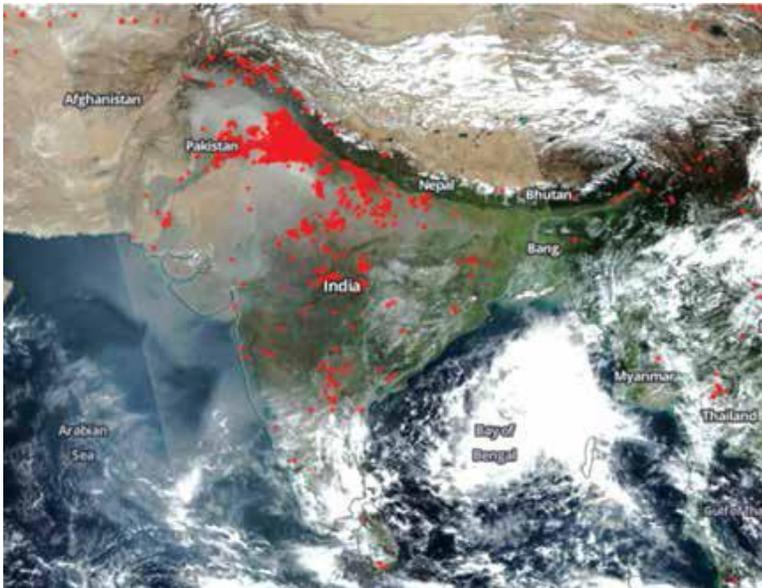
Adverse Impact

microbial biomass in soil that ultimately impairs the efficacy of organic matter application in the next cropping season.

Adverse Impacts of Crop Residue Burning

The problem of crop residue burning has been intensifying over time and spreading across the Indian Sub-continent. The NASA satellite images of early November 2016 (peak period of rice residue burning) depicts the burning hot spots across south Asia and shows that the intensity of crop residue burning in Punjab, Haryana, western Uttar Pradesh and Uttarakhand is very high, resulting in deterioration of air quality in vast geographical area. Crop residue is contributing to atmospheric pollution that has serious environment, soil, and human health as well as economic implications due to release of large amounts of air pollutants. Therefore, a concerted collective action to solve the problem of crop residue burning was urgently required.

NASA satellite images (November 03, 2016) showing intensity of rice residue burning (shown in red dots) in North-West India.

Environment

The major pollutants emitted by crop residue burning - CO₂, CO, CH₄, N₂O, NO_x, SO₂, black carbon, non-methyl hydrocarbons (NMHC), volatile organic compounds (VOC) and particulate matter (PM_{2.5} and PM₁₀), contribute enormously to global warming. Extensive crop burning, resulted in Delhi air becoming the most polluted in the World in

Burning of crop residues destroys the beneficial micro-flora and fauna of soil causing adverse impact on soil health

the first week of November 2016, compelling the Government to declare Delhi air pollution an emergency. It is estimated that one tonne rice residue on burning releases 13 kg particulate matter, 60 kg CO, 1460 kg CO₂, 3.5 kg NO_x, 0.2 kg SO₂. The black carbon emitted during residue burning warms the lower atmosphere and it is the second most important contributor to global warming after CO₂.

Soil Health

Apart from the damage caused by air pollution, burning of rice residue also results in loss of soil organic matter and plant nutrients and adversely affects soil health. About 90% of N and S and 15-20% of P and K contained in rice residue are lost during burning. Burning of 23 million tonnes of rice residues in NW India leads to a loss of about 9.2 million tonnes of C equivalent (CO₂-equivalent of about 34 million tonnes) per year and a loss of about 1.4×10⁵ t of N (equivalent to Rs 200 crores) annually. In addition, in-field burning of crop residues also destroys the beneficial micro-flora and fauna of soil causing adverse impact on soil health.

Human & Animal Health

Burning of crop stubble results in the emissions of harmful chemicals like polychlorinated dibenzo-p-dioxins, polycyclic aromatic hydrocarbons (PAH's) and polychlorinated dibenzofurans (PCDFs). These air pollutants have toxicological properties and are potential carcinogens. Furthermore, the release of carbon dioxide in the atmosphere due to crop stubble burning results in the depletion of the oxygen layer in the natural environment causing greenhouse effect. Burning of crop waste also has adverse implications on the health of milk producing animals. Air pollution can result in the death of animals, as the high levels of CO₂ and CO+2 in the blood can convert normal haemoglobin into deadly haemoglobin. There can also be a potential decrease in the yield of the milk producing animals.

The human health costs from rice residue burning in rural areas of Punjab are estimated at Rs. 7.61 crores annually

Increase in the concentration of PM 2.5 and PM10 during the large scale burning of rice residues is a major health hazard. For example, the children are more sensitive to air pollution (smog), as rice residue burning poses some unrecoverable influence on their pulmonary functions. The emission of high levels of PM2.5 and PM10 in the air causes chronic diseases like cardiopulmonary disorders irrecoverable lung capacity or asthma in human population of NW India. The survey and economic evaluation showed a clear increase in medical and health-related expenditure and workdays lost during the rice residue-burning period (September–November) each year in Punjab. These health-related expenditures tend to be higher for children, older people and farm workers who are directly exposed to rice residue burning. The human health costs from rice residue burning in rural areas of Punjab are estimated at Rs. 7.61 crores annually. The costs would be much higher if expenses on averting activities, productivity loss due to illness, monetary value of discomfort, etc., are also included.

Status of Punjab & District Faridkot

Punjab

The State of Punjab has total geographical area of about 53.381 lakh ha. Out of this total area about 41.168 lakh ha area is net sown area, 37.27 lakh ha area is sown twice comprising 78.43 lakh ha gross sown area. The total paddy straw generated in the state is around 23.07 million tons out of which, 16.78 million tonnes are surplus biomass.

In kharif season, major crops cultivated include paddy, sugarcane, maize, and in rabi season, crops like wheat, jau, chana, pea, are cultivated. The district wise geographical area, net sown area, gross cropped area, paddy area, quantity of paddy straw and surplus biomass in the state of Punjab is given in Table below. The districts such as Sangrur, Ludhina, Patiala, Moga and Ferozpur has large amount of crop residues surplus in the State.

District wise geographical area, net sown area, gross cropped area and paddy area, quantity of paddy straw and surplus biomass in Punjab:

District	Geographical area (in Hectare)	Net sown area (in Hectare)	Gross Sown area	Paddy Area (in Hectare)	Paddy Straw (in Kilo Tonne)
Amritsar	264700	219202	414392	183800	1053.466
Barnala	141000	124361	248570	106200	999.389
Bathinda	338500	293870	558050	109000	963.476
Faridkot	146900	127025	248000	102800	875.962
Fatehgarh Sahib	118000	101910	191061	86200	759.139
Fazilka	311300	252750	475370	91333	606.128
Ferozpur	530500	218095	415567	213800	1695.782
Gurdaspur	263500	209454	423579	185000	1178.544
Hoshiarpur	336500	199306	350446	71600	527.558
Jalandhar	263200	242916	412947	165400	1241.702

Status of Punjab & District Faridkot

District	Geographical area (in Hectare)	Net sown area (in Hectare)	Gross Sown area	Paddy Area (in Hectare)	Paddy Straw (in Kilo Tonne)
Kapurthala	163200	133779	267159	117400	919.718
Ludhiana	376700	298977	592502	257000	2333.146
Mansa	217100	189730	353989	78600	643.555
Moga	221600	185595	381367	175000	1621.478
Muktsar	261500	228186	447489	118400	939.533
Nawan Sahar	126700	92279	187708	57000	462.749
Pathankot	92900	47815	93633	28333	155.488
Patiala	321800	260153	515156	232400	1882.781
Ropar	136900	80865	141978	37400	279.866
Mohali	109300	77120	106201	31200	227.866
Sangrur	351452	311513	621990	273200	2577.11
Tarn Taran	244900	217230	394413	175400	1124.054
Total	5338152	4116831	7843967	2896466	23067.676

Crop Residue burning incidents in Punjab

The data on crop-residues burning incidents (district wise) monitored using satellite remote sensing was compiled and given in given below table. It can be seen that that a total of 59668 burning event in the current year, which is about 85% of the events detected in 2017 and about 59% of the events detected in 2016. Though the number of crop burning events are reducing over the years but still it is very high despite significant efforts were made by both National and State Governments to prevent open burning through regulations and law enforcement agencies.

Crop burning instances in Punjab

District wise crop burning instances in Punjab

District	Year 2016	Year 2017	Year 2018	Year 2019 (Till 21 st October)
Amritsar	2171	1368	1406	500
Barnala	5701	3430	3279	16
Bathinda	8846	5783	6348	48
Faridkot	4630	3472	3058	159
Fatehgarh Sahib	2461	1643	866	75
Fazilka	NA	NA	2110	68
Ferozepur	13645	9957	9993	309
Gurdaspur	2221	1599	1172	235
Hoshiarpur	905	497	199	24
Jalandhar	4663	2134	1395	141
Kapurthala	3136	1627	751	112
Ludhiana	9546	4769	3053	48
Mansa	5652	4506	3053	91
Moga	6393	2786	2730	62
Muktsar	7037	5458	5786	89
Nawan Sahar	1366	691	305	34
Pathankot	NA	NA	9	0
Patiala	6546	5034	4217	431
Ropar	719	329	91	12
Mohali	366	246	199	56
Sangrur	11862	8430	7782	92
Tarn Taran	4513	3320	2748	705
Total	102379	67079	59695	3307

“Source: Ministry of Agriculture and Farmers & PRSC for year 2019”

Demographic Details of Punjab

Punjab

Punjab is a state in northern India. Forming part of the larger Punjab region of the Indian subcontinent, the state is bordered by the Indian states of Jammu and Kashmir to the north, Himachal Pradesh to the east, Haryana to the south and southeast, Rajasthan to the southwest, and the Pakistani province of Punjab to the west. The state covers an area of 50,362 square kilo meters, 1.53% of India's total geographical area. The state capital is Chandigarh, a Union Territory and also the capital of the neighbouring state of Haryana. The five rivers from which the region took its name were Sutlej, Ravi, Beas, Chenab and Jhelum; Sutlej, Ravi and Beas are part of the Indian Punjab.

Punjab is the home to 2.77 crore (2011 Census) people, constituting 2.29% of the total population, covering 1.54% surface area of the country. 62.52% of the State's population lives in rural areas. Males outnumber the females in Punjab with the sex ratio of 895 females to every 1,000 males, with the highest sex ratio in Hoshiarpur (961) and lowest in Faridkot (868). The State is more densely populated (551 persons/km²) than the country's average (382 persons/km²). About 75.8% of the State's population is literate as against the national average of 74%. Though agriculture is the predominant economic activity in the State, it engages only 36% of the State's work force as against about two third at national level. Migration of rural people to foreign countries in search of jobs has resulted in reduction in the workforce available for agriculture. Shortage of farm labour has prompted farmers of the State to go for farm mechanization in a big way.

The total area of Punjab is just 1.4% of total area of India, but it produces roughly 12% of the cereals produced in the country

Punjab (the five rivers region) is one of the most fertile regions on earth. The region is ideal for growing wheat crop. Rice, sugar cane, fruits and vegetables are also grown. Indian Punjab is called the "Granary of India" or "India's bread-basket." [7] Many records mistakenly mention that it produces 43% of India's wheat, but that is actually its contribution to the national pool. It produces 17% of India's wheat, and 11% of India's rice (2013 data). The total area of Punjab is just 1.4% of total area of India, but it produces roughly 12% of the cereals produced in the country.[8] The largest grown crop is wheat. Other important crops are rice, cotton, sugarcane, pearl millet, maize, barley and fruits. The principal crops of Punjab are barley, wheat, rice, maize and sugarcane. Among the fodder crops are bajra and jowar. In the category of fruits, it produces abundant stock of kinnow. The main sources of irrigation are canals and tube wells. The rabi or the spring harvest consists of wheat, gram, barley, potatoes and winter vegetables. The Kharif or the autumn harvest consists of rice, maize, sugarcane, cotton and pulses. Agriculture sector is the largest contributor to the gross state domestic product (GSDP) of Punjab. According to 2013-14 data, the contribution of agriculture and allied industries in GSDP at factor cost is 28.13%.

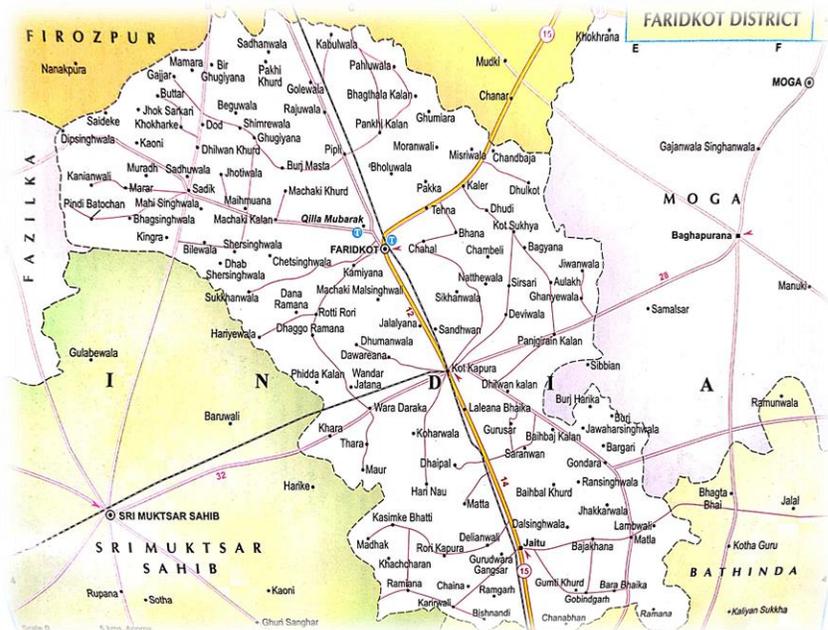
Rice, which occupied around 6.87 per cent of the gross cropped area in 1970-71, increased to over 33.15 per cent in 2007-08, and then rose further to around 35.85 per cent in 2010-11. The increase in wheat cultivation has been at the cost of gram, rapeseed and mustard, while that of rice has been obtained by shifting the area from maize, groundnut, millets and cotton. Total food grain production over this period increased by more than three and half times. Yields of wheat, paddy and total food grains nearly doubled over this period of time (1971 to 2011). Besides, production of cotton, potato and milk during this period has been gone up by 1.76, 7.24 and 4.47 times, respectively. On the other hand, the production of pulses and oilseeds went down drastically over this period and that of sugarcane with some variations remained almost same. The reason of decline of production of these crops was the drastic decline of area under these crops due to encroachment by paddy and wheat.

Demographic Details of Faridkot

Faridkot

Faridkot District was part of the then Ferozepur Division but in the year 1996, Faridkot Division has been established with a Divisional headquarter at Faridkot which includes Faridkot, Faridkot and Mansa districts. It is situated between 29 degree 54 feet to 30 degree 54 feet north latitude and 74 degree 15 feet to 75 degree 25 feet east longitude. It lies in south west

of the state and is surrounded by Ferozepur District in the north west, Moga and Ludhiana Districts in the north east and districts of Faridkot and Sangrur in the south.

Headquarter of the district administration, lies on the Ferozepur-Faridkot-Delhi Railway line. It is also connected by road with Chandigarh (218 km), Ferozepur (32 km), Muktsar (45 km) and Faridkot (65 km). Faridkot, Kot Kapura and Jaitu Towns are linked by railway stations as well as by road.

Faridkot district is divided into 3 blocks (Faridkot, Kot Kapura & Jaiton) and 3 Municipality. Faridkot district of Punjab has total population of 617,508 as per the Census 2011. Out of which 326,671 are males while 290,837 are females. In 2011 there were total 120,893 families residing in Faridkot district. The Average Sex Ratio of Faridkot district is 890.

In Faridkot 70% of the population resided in the rural areas and their main occupation in agriculture

As per Census 2011 out of total population, 35.1% people lives in Urban areas while 64.9% lives in the Rural areas. The average literacy rate in urban areas is 78.7% while that in the rural areas is 64.6%. Also the Sex Ratio of Urban areas in Faridkot district is 873 while that of Rural areas is 900.

The population of Children of age 0-6 years in Faridkot district is 69311 which is 11% of the total population. There are 37454 male children and 31857 female children between the age 0-6 years. Thus as per the Census 2011 the Child Sex Ratio of Faridkot is 851 which is less than Average Sex Ratio (890) of Faridkot district. The total literacy rate of Faridkot district is 69.55%.

Agriculture & Irrigation

Faridkot is mainly an agricultural district where 70% of the population resided in the rural areas and their main occupation in agriculture. The two main crop seasons in a year are Kharif and Rabi which is locally known as 'Sauni'(Summer Harvest Season) and 'Harrhi' (Winter Harvest Season). The principle Kharif crops are Paddy, Maize, Bajra, Cotton, Moong, Mash, Moth, Arhar, Sugarcane etc, while important Rabi crops are Wheat, Barley, Gram, Sarson, Taramera and Toria etc.

Irrigation is carried out by surface water and ground water. As major parts of the area are underlain by saline water, so canal water is major source of irrigation. In some parts where ground water is available as fresh water lenses, than irrigation is covered by skimming well known as multiple well point systems. Kharif and Rabi is cultivated in study area under two types of soil i.e. loamy sand and sandy loam and the sources of irrigation are canal as well as tube wells. Conjunctive use of canal water and ground water for irrigation is being carried out efficiently in this area.

"Source of Information:(Central Ground Water Board)"

District Level Programme

Introduction of the Training Programme

Abhivyakti Foundation in collaboration with National Bank for Agriculture and Rural Development organized one day training for village level workers of district Faridkot at Faridkot Club on dated 19th September 2019 under Crop Residue Management Campaign 2019 “ Prali Bachao Fasal Vadhao”

List of Dignitaries join the training Programme

1. Ms. Paramjit Kaur, Additional Deputy Commissioner Development, Faridkot
2. Mr. Rasheed Lekhi, DDM NABARD, Faridkot
3. Dr. Aman Keshav, Project Director, ATMA, Faridkot
4. Mr. Rakesh Kumar, Assitant Professor, KVK Faridkot
5. DR. Gautam Prashad, Deputy Director, Animal Husbandry Faridkot
6. Mr. Lakhwinder Singh Brar, District Manager, The Faridkot Central Cooperative Bank
7. Mr. Paramjit Singh, Senior Manager, The Faridkot Central Cooperative Bank

Inauguration Session:

At the beginning of the training event Mr. Amritpal Singh, Regional Director Abhivyakti Foundation formally welcome all the dignitaries & participants and discussed about this campaign and share the brief objective of this campaign. Further Mr. Rasheed Lekhi, DDM Faridkot discussed about the problems related to Straw burning and provide information on the campaign stages and discussed that the Village Level Workers activities in the cluster level Programs. Mr. Lekhi also discussed about different schemes of NABARD.

Training of Village Level Workers

At the beginning of training session Mr. Amritpal Singh discussed about health-related issues due the straw burning. He shares that Burning of crop stubble has severe adverse impacts especially for those people suffering from respiratory disease, cardiovascular disease.

“District Level Programme is being attended by Additional Deputy Commissioner Development Faridkot Madam Paramjeet Kaur”

After that Mr. Rakesh Kumar, Assistant Professor, KVK Faridkot appreciate the efforts being taken by NABARD to curb stubble burning. He shares that crop residue burning increases the concentration of greenhouse gases (carbon dioxide, methane and nitrous oxide). These greenhouse gases releases from burning of crop residues, trapped the heat which is responsible for global warming and rise in temperature. He added that burning practice of crop residue is not good because it will not only increase the global temperature but it may be responsible for climate change also.

Dr. Aman Keshav, Project Director, ATMA explain about In-situ Management of straw – Benefits and savings. He explains the benefits and saving which farmers can get through In-situ Management of straw. He added that farmers can get the same or slightly higher grain yield with the adoption of happy seeder (zero tillage) and rotavator. He further explains about schemes and trainings of ATMA for farmers, so that VLWs can spread the message about capacity building and exposure visits. He also share that state governments, in collaboration with the Centre, has rolled out schemes for providing subsidy on mechanical implements that help tillage of soil, so that the crop residue can be retained in the soil, adding to its fertility, or alternately, collection of crop residue for putting it to commercial usage. However, the high cost of these implements means that in spite of subsidies, only a small number of farmers have access to these implements at the moment.

Ms. Paramjeet Kaur, Additional Deputy Commissioner Development Faridkot appreciate the efforts of National Bank for Agriculture and Rural Development in Collaboration with Abhivyakti Foundation. He share that efforts are being made by the district administration and the Agriculture Department, the trend of paddy stubble burning was on a constant decline.

After that all the dignitaries explain about their department schemes which farmer can adopted.

Block Level Programme

Introduction of the Training Programme

Abhivyakti Foundation in collaboration with National Bank for Agriculture and Rural Development organized block level programme of district Faridkot (Faridkot, Kotkapura and Jaitu) at Jaito on dated 24th September 2019 under Crop Residue Management Campaign 2019 “ Prali Bachao Fasal Vadhao”

List of Dignitaries join the training Programme

1. Dr. Nishan Singh, ADO, Agriculture Department, Jaito
2. Mr. Gundeep Singh, Inspector, Cooperative Societies
3. Mr. Kulbir Singh, Inspector, Cooperative Societies
4. Mr. Ashutosh Garg, Inspector, Cooperative Societies

Minutes of the Programme:

At the beginning of the training event Mr. Saroj Kumar, Master Trainer Faridkot formally welcome all the dignitaries & participants and discussed about this campaign and share the brief objective of this campaign.

Further Mr. Amritpal Singh, Regional Director Abhivyakti Foundation share about campaign Crop Residue Management 2019. He shares that Abhivyakti Foundation in collaboration with different agencies has always taken into consideration social and environmental concerns to achieve the desired development results apart from channelizing and accelerating agriculture credit.

As regards to stubble burning he share that burning of agricultural biomass residue, or Crop Residue Burning (CRB) has been identified as a major health hazard. In addition to causing exposure to extremely high levels of Particulate Matter concentration to people in the immediate vicinity, it is also a major regional source of pollution.

After that Dr. Nishan Singh, Agriculture Development officer Faridkot shares that stubble burning problem is one of the biggest problems in agriculture field. He shares that there

**“Block Level Programme organized at
block Jaito for all the 3 blocks of district
Faridkot**

are ongoing efforts to highlight the health effects of crop residue burning. Further he share that Crop residue is not a waste but rather a useful natural resource. About 25 % of nitrogen and phosphorus 50 % of sulphur and 75 % of potassium uptake by cereal crops are retained in crop residues, making them valuable nutrient sources. The removal of the paddy stalk that remains on the field is a labour-intensive process. With labour being unavailable and the time window for preparing the field for wheat cultivation being limited, the options that the farmer has are either investing in expensive and rarely used agricultural implements, or burning the residue right on the field. Of the two, the latter is both cheaper and requires less effort.

After that Mr. Amritpal Singh share that there are various ongoing, long-term efforts at diversification of cropping techniques, such that crop residue burning can be effectively prevented. This is being attempted through cultivation of alternate crops (apart from rice/paddy and wheat) that produce less crop residue and have greater gap periods between cropping cycles.

Debriefing Programme

Introduction of the Training Programme

Abhivyakti Foundation in collaboration with National Bank for Agriculture and Rural Development organized debriefing Programme under Crop Residue management Campaign 2019 “ Parali Bachao Fasal Vadhao” of district Faridkot on dated 4th December 2019.

List of Dignitaries join the Programme

1. Mr. Amandeep Keshav Singh, Project Director, ATMA, Faridkot
2. Mr. Bhupesh Joshi, Deputy Project Director, ATMA, Faridkot
3. Mr. Jaswinder Singh, Cooperatives Department, Faridkot

Minutes of the Debriefing Programme:

At the beginning of the Debriefing Programme Ms. Amritpal Singh, Regional Director Abhivyakti Foundation formally welcome all the dignitaries & participants and discussed about this campaign and share the brief outcomes of this campaign. Further share the project objectives and discussed the key activities of Crop Residue management Campaign 2019. After that he discussed about this campaign in detail. He shares that Initially Abhivyakti Foundation identified Village Level Workers (VLWs) to run the campaign for a localized and more effective approach. He share that during the campaign these volunteers increased awareness about various methods of Crop Residue Management in 60 cluster villages of district Faridkot and spread awareness on harmful impact of stubble burning.

During the debriefing programme VLWs share feedback of the campaign and share the farmers concern which was observed during the cluster level programme.

After that Mr. Amandeep Keshav Project Director ATMA appreciate the efforts of Abhivyakti Foundation in collaboration with NABARD to curb Stubble burning issue in district Faridkot. He share that farmers are becoming aware with the fact that stubble burning cause air pollution and effect soil health. He also share about the process of incentives for farmers who have not done stubble burning during this financial year. He

**“During the Programme Project
Completion Report and Documentary
launched by Abhivyakti Foundation**

share that many farmers have already received this incentives in some of the villages of district Faridkot. He appreciate the efforts of VLWs to spread awareness on stubble burning issue.

During the Meeting Project Completion Report launched by Abhivyakti Foundation. After that Movie on Crop Residue Management developed by Abhivyakti Foundation shown to all the participants and dignitaries.

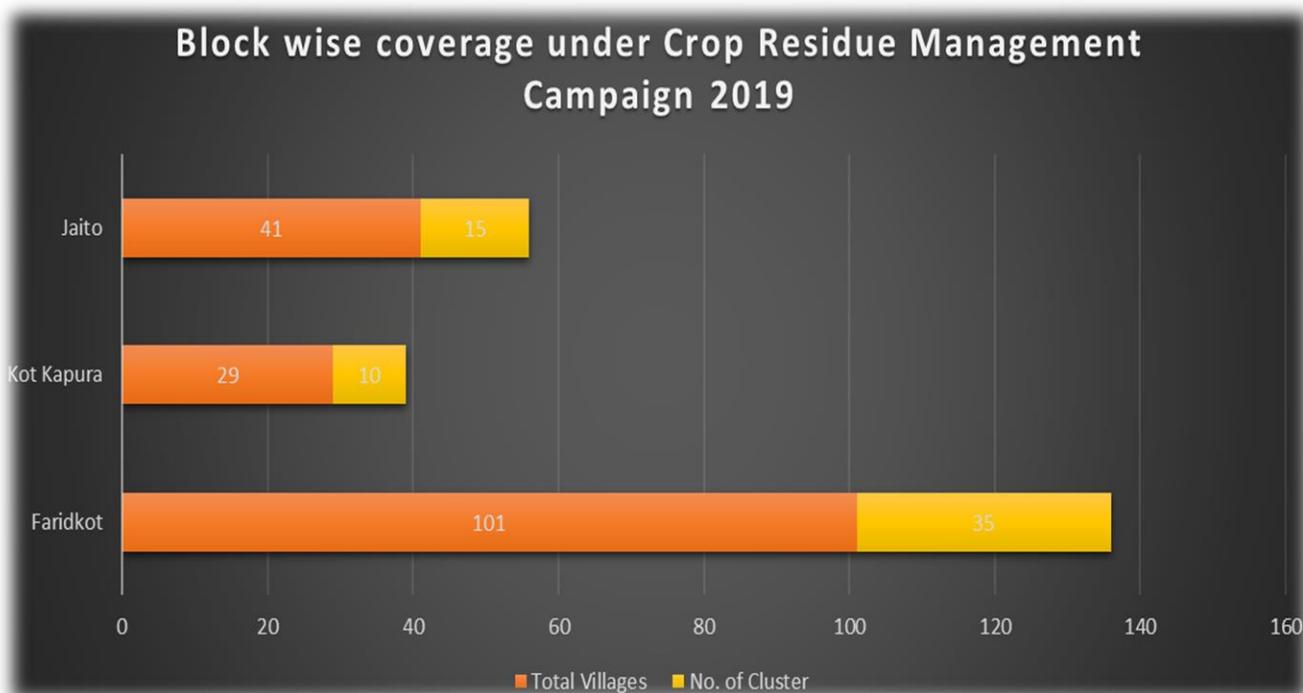
Mr. Amritpal Singh share the major outcomes from the campaign and the role of village level workers. He wraps up this session by votes of thanks to participants and all the departments for supporting this training event.

Geographical Coverage

Crop Residue Management Campaign “Parali Bachao Fasal Vadhao” 2018 was conducted in 60 cluster villages of 3 blocks in district Faridkot of Punjab. Details of geographical area are mentioned below:

S. No	Name of the Block	Total Villages	No. of Cluster	Average Village covered in a cluster
1	Faridkot	101	35	2.9
2	Kot Kapura	29	10	2.9
3	Jaito	41	15	2.7
<u>Total</u>				

Graph 1: Block wise coverage under CRM 2019

Name of the Cluster of Faridkot

Block Faridkot

S.No	Name of the Cluster	Village-1	Village-2	Village-3
1	Burj Masta	Machaki Khurd	Arayanwala	
2	Kamiana	Pipli	Faridkot Rural	
3	Ahail	Maan marahar	Kanianwali	Pindi Balochan
4	Bihle Wala	Dhab Sher Singh	Sher Singh Wala	
5	Guzar	Pehluwala	Arayanwala Khurd	
6	Beed Ghugiana	Ghugiana		
7	Mani Singh Wala	Sadhuwala	Ruppianwali	Sadiq
8	Sukhanwala	Chet Singh Wala	Kameana	Qila Nau
9	Marar	Sangat Pura	Ghuduwala	Bhag Singh Wala
10	Dellewala	Golewala		
11	Butter	Sangrahoor		
12	Bhagthala Khurd	Bhagthala Kalan		
13	Chak Daggo Romana	Hariewala		
14	Chambeli	Nathe Wala	Bhana	
15	Jhariwala	Pakhi Khurd	Hassan Bhatti	
16	Beed Bholuwala	Bholuwala		
17	Chak Sema	Kanian Wali	Vere Wala Kalan	Jand Sahib
18	Beer Chahal	Chahal		
19	Ghoniwala	Khilchian	Sikhanwala	Kabal Wala
20	Chuge Wala	Bir Ghugiana	Chak Bodla	
21	Bihlewala	Kingra		
22	Khilchi	Kabalwala	Chak Kala Tola	
23	Rajowala	Machaki Kalan		
24	Tehna	Kaler	Chand Baja	

Name of the cluster Cont.....

S.No	Name of the Cluster	Village-1	Village-2	Village-3
25	Narayangarh	Veerae nwala Khurd	Machaki Mal Singh	
26	Channian	Chak Sahu	Doad	
27	Midduman	Mehmuana		
28	Daggo Romana	Sango Romana	Dana Romana	Ratti Rori
29	Mandwala	Mishriwala		
30	Deep Singh Wala	Chak Deep S.W	Sadoke	
31	Pakka	Ghumiera	Moranwali	
32	Chak Nahra	Jhotiwala	Chak Nahra	Dhilwan Khurd
33	Gujjar	Jhok Sarkari	Chaina	Mumara
34	Chak Dhudi	Dhulkot	Dhudi	
35	Hardialeana	Pakhi Kalan		

Block Kotkapura

S.No	Name of the Cluster	Village-1	Village-2	Village-3
1	Nathewala	Bir Sikhan Wala	Devi Wala	
2	Sibian	Dhilwan Kalan		
3	Chak Dhimanwali	Dhimanwali		
4	Nagal	Bharo Ki Patti	Hari Nau	
5	Thara	Maur	Khara	
6	Ghaniewala	Panj Grahian Kalan		
7	Phidde Kalan	Phidde Khurd	Chak Kalyan	
8	Sandawan	Jalaleana	Kot Kapura Rural	Duareana
9	Baggeana	Aulakh	Jeonwala	Sirsari
10	Koharwala	Wander Jatana	Wara Daraka	

Name of the cluster Cont.....

Block Jaito

S.No	Name of the Cluster	Village-1	Village-2	Village-3
1	Behbal Kalan	Ran Singh Wala	Behbal Khurd	
2	Ramgarh	Karirwali	Gumti Khurd	Bishandi
3	Gumti Kalan			
4	Madak	Surewala	Kasam Bhatti	Surghuri
5	Jakhar wala	Rau Wala	Dal Singh Wala	Bajakhana
6	Fathegarh			
7	Wara Bhai Ka	Romana Ajit Singh	Okand Wala	Gobindgarh
8	Gurusar	Romana Albel Singh	Sarawan	
9	Jaitu Rural	Ganagsar Jaitu		
10	Burj Hari Ka	Burj Jawahar S.W	Gondara	Bargari
11	Chandbhan	Fathegarh		
12	Ajit Gill	Matta		
13	Khachran	Rameana		
14	Rori Kapura	Ramuwala		
15	Malla	Lambwali	Ghanian	

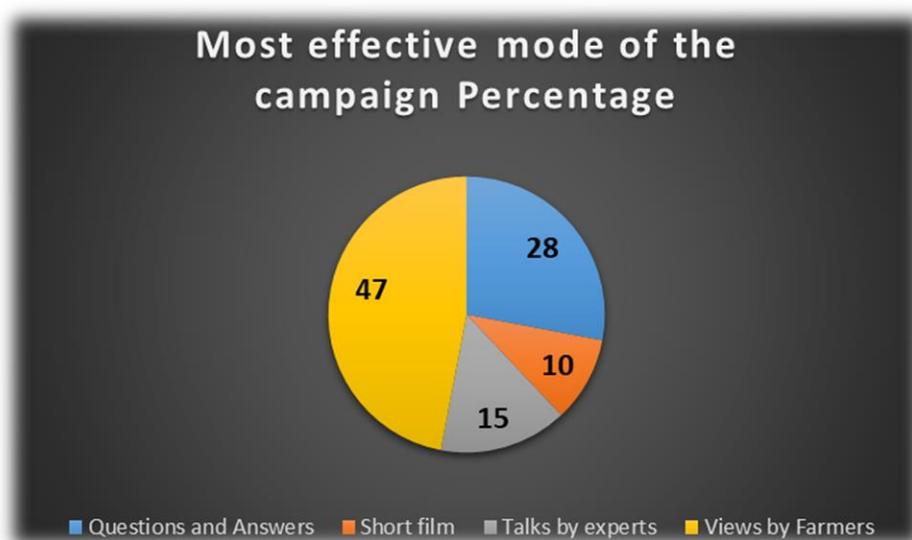
Feedback Compilation

Most effective mode of the campaign

During the campaign several mode of communication undertaken by the villages level workers. It is observed that farmers were keen to discussed their problems and quarries related to crop residue management. As per farmers feedback everyone talk about theirs schemes and methods but most of the time farmers views are being not discussed by anyone. Further as regards to short film we would like to share that movie should be in local language, due to language barrier most of the farmers unable to connect the reality of the movie.

<u>Most effective mode of the campaign</u>		
Particular	No. of Responses	Percentage
Questions and Answers	17	28
Short film	6	10
Talks by experts	9	15
Views by Farmers	28	47

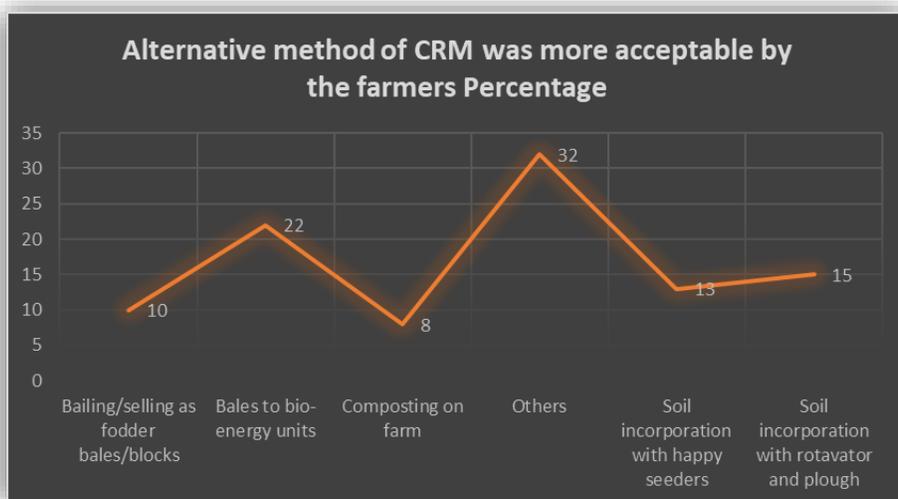

Graph 2 : Most effective mode of the campaign under CRM 2019

Alternative method of CRM was more acceptable

<u>Alternative method of CRM was more acceptable by the farmers</u>		
Particular	No. of Responses	Percentage
Bailing/selling as fodder bales/blocks	6	10
Bales to bio-energy units	13	22
Composting on farm	5	8
Others	19	32
Soil incorporation with happy seeders	8	13
Soil incorporation with rotavator and plough	9	15

Graph 3 : Alternative method of CRM was more acceptable by the farmers

The analysis of feedback data of farmers received during the campaign, shows that the Bales to bio-energy units is the best alternative method of Crop Residue Management. As they have very less time between harvesting of the crop and sowing of

the new crop. Some of the farmers share that Zero tillage , rotavator is also be a good alternative for managing CRM. As some of the farmers share that residue burning is the only solution to deal with the problem. adoption of other methods takes long time to deal with the residue. The cost factor is also a major contributor of the existing problem. As regards to happy seeder farmers share that they had to burn the stubble because

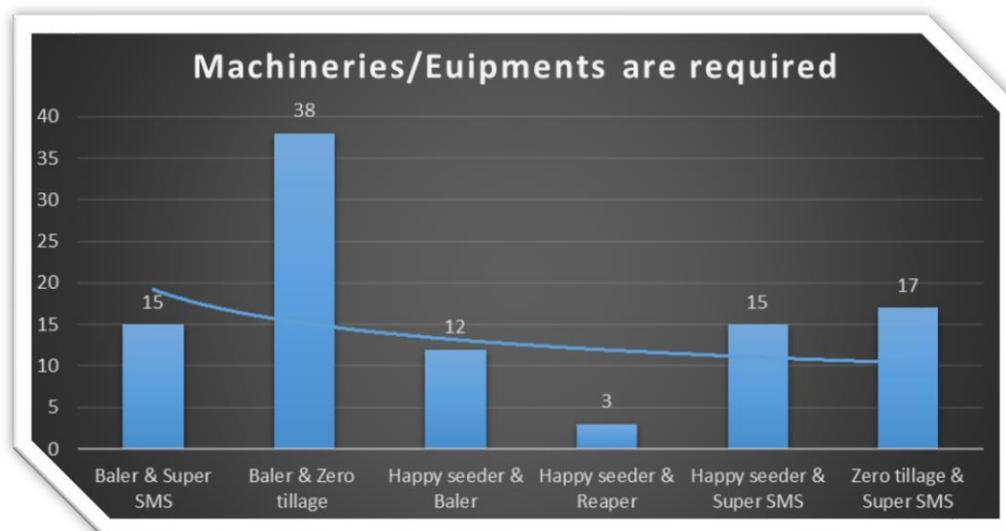
Feedback Compilation

Machineries/Equipments are required

Machineries/Equipments are required		
Particular	No. of Responses	Percentage
Baler & Super SMS	9	15
Baler & Zero tillage	23	38
Happy seeder & Baler	7	12
Happy seeder & Reaper	2	3
Happy seeder & Super SMS	9	15
Zero tillage & Super SMS	10	17

Graph 3 : Alternative method of CRM was more acceptable by the farmers

As per feedback of farmers during this campaign, 38% of villages have requirement of Baler Zero tillage. Further farmers also share that there should also be subsidy on rotavator also as many farmer

demand that they have requirement of rotavator but government is not providing subsidy on rotavator. There are many negativity as regards to experience of happy seeders by the farmers. Happy Seeder doesn't work on thick bunches of straw left behind. Initially, farmers are facing problems because after sowing with HS, fields require proper management.

Crop Diversification

Current Situation

The analysis of cropping pattern in Punjab indicates complete domination of paddy and wheat cropping cycle and almost total elimination of many important crops. Bajara and gram have gone out of cultivation in Punjab. Pulses have a very small presence occupying only 0.43% of the gross cropped area in 2017-18. Oil seeds have seen an equality dramatic reduction over the years, accounting for 0.43% gross cropped area in 2017-18. Oil seeds and pulses put together, are grown in only 0.86% of the GCA in 2017-18 as against 14.91% of the GCA in 1970-71. Only sugarcane and cotton in Punjab continued to be cultivated without substantial reduction till about 2010-11. This scenario seems to be changing in case of cotton as the white fly disease in Bt cotton in Punjab has affected productivity. Farmers have shifted to other crops, largely paddy, in Southern Punjab districts of Bhatinda, Mansa, Sangrur and Barnala.

It is not only that the other crops have lost acreage to Paddy and Wheat, the increase in gross cropped area has completely gone to Paddy and Wheat. Of the total gross cropped area under food grains, oil seeds, sugarcane and cotton in 2017-18, 91.89% of the GCA was under Paddy and wheat. There has been some crop diversification in Punjab during 1991-92 to 2017-18 period as cultivation of vegetables increased from 0.85 lakh hectares to 2.44 hectares. This seems to have come about as many erstwhile farm workers from Uttar Pradesh and Bihar have settled in Punjab are cultivating vegetables on leased land (Reported in Times of India, 4 April, 2019). However, in the overall crop pattern of Punjab, this was a very small step.

Farmers Feedback

As per analysis of the feedback 26% of the villages are in favour of Crop diversification. Cotton, Kinnow, Sugarcane, Maize, Corn, Pulses, Mongbean, Potato and Vegetables are preferred crops by the farmers. However farmers are not ready for crop diversification saying that do not have proper market. The minimum support price MSP for wheat and paddy is known but before diverting farming towards such crops government should prepare a proper market for that.

Farmers Concerns

- The shorter cropping window between paddy and wheat does not allow the paddy straw to decompose in the soil through the natural process, leading the farmer to burn and prepare the field for the next crop.
- Paddy transplanting was delayed. As a result maturing of the crop will be delayed by a fortnight, leaving a shorter window for wheat sowing. Farmers will be desperate to get rid of their stubble.
- Migrant labour availability challenges have led to large-scale mechanization or increased use of combine harvesters. The combines operate 50-60 cm above the ground and leave behind standing stubble. This was not the case with manual labour that uprooted the entire stalk. Low availability of options such as Happy Seeder and Super SMS have the farmers worried.
- Machineries such as rotavators, Happy Seeders, Balers, Zere tilters, Super SMS etc. availability hasn't kept up with demand.
- The farm residue machinery manufacturers have now increased the cost of machineries subsidy announced by the state government on such machines.
- Rising fuel prices have also compelled farmers to avoid machinery.
- Many farmers share that paddy sowing policy, under which sowing is prohibited before June 14, is not as per ground realities and the problems being faced by the farmers due to late sowing. Further due to late sowing, moisture contents in ripe crop will be around 24 per cent whereas the government has fixed maximum permissible limit at 17 per cent. Not only this, the yield of paddy has also gone down by 5-7 quintal which has caused financial loss.
- The farmers who adopt environmental friendly alternatives regarding the issue must be rewarded economically to give boost to their efforts and to encourage more farmers to implement those ideas. Sometime farmers avoid the use of alternative due to increase in the cost of management. Some kind of financial incentives may help in the use of alternatives.
- Fixing of responsibility of the Biomass based power plant operators to collect crop residue from the farmers within specified areas near the plant.

Conclusion & Recommendations

Conclusion

During the campaign we understand the serious problem of Crop residue burning in district Faridkot. A general perception is that only farmers are responsible for this problem but the reality is that the modern system of agriculture, the less availability of labourers and the challenging procedures and ineffective implementation mechanism, are also widely responsible for it. Further on the basis of the experience in this field the following suggestions are being recommended:

Recommendations

➤ **Make paddy residue management technologies available**

Paddy residue management technologies should be easily available to all the farmers. Custom hiring agricultural implements through PACS can be a financially viable option for farmers. These institutions have experience with leasing and renting out equipment and strong linkages with farmers. Under the central scheme, the PACS have the advantage of buying the agricultural implements at 80 per cent subsidy (with direct benefit transfer). However, it is important to fix a uniform rental rate. Promotion of farm mechanisation through CHCs, private entrepreneurs, and farmers' organisations can also benefit farmers, especially small and marginal farmers. In addition, to improve the efficiency of usage and even pricing, app-based rental models can be promoted.

➤ **Promote short-duration rice varieties**

Punjab Agricultural University (PAU) has developed early-maturing varieties of rice, like PR 126 and PR 127. The PR 126 matures in about 123-125 days after seeding and PR 127 in about 137 days. Both the varieties yield around 30 quintals per acre and consume less water than late-maturing PUSA varieties that require more water and also leave heavier stubble. A shift to early-maturing rice varieties will allow farmers more time for clearing and preparing fields for sowing wheat. These varieties have a higher yield, consume less water, and resist diseases better; therefore, they can prove more profitable

Recommendations

➤ **Promote short-duration rice varieties**

Misperceptions of practices or of cost of alternative technologies of residue removal and other in situ practices seriously constrain uptake. Better residue management practices need to be demonstrated through more, better awareness campaigns and design information tools. In evaluating any farming practice, farmers usually consider total yield only, not input cost or input-output price structure. Awareness programmes should explain that using agricultural implements such as Happy Seeder or practising in situ treatment saves input costs, as less fertiliser and water is needed, and improves soil health.

➤ **Crop Diversification**

Crop diversification is the need of the hour but for that the government needed to take other crops (apart from paddy and wheat) in the ambit of MSP (minimum support price) with proper purchase system or FPOs can be formed.

➤ **Set up mechanisms to collect paddy residue**

Enterprises such as paper plants can recycle paddy residue; but, to run economically, a plant needs residue from 60-70 acres of land daily, along with six months of storage infrastructure. Currently, there is no uniform mechanism to collect, store, or transport paddy residue; since supply is not assured, industry lacks an incentive to invest in additional plants. Assigning economic value to the residue and to burning it should incentivise the building of this mechanism.

➤ **Use paddy residue to produce biofuels**

The state government should formulate a policy to set up the infrastructure to create biofuel supply and demand. Baler machine, which bundled/bricks the crop residue may be given to cooperative-societies.

District Level Programme Photo

Block Level Programme Photo

Debriefing Level Photo

Cluster Level Photos

Cluster Level Photos

ਸੋਮਵਾਰ, 30 ਸਤੰਬਰ 2019

10

ਜੇ. ਪੀ. ਐੱਸ ਬਿੰਦਰਾ ਸੀ. ਜੀ. ਐੱਮ. ਨਾਬਾਰਡ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵਾਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦੇ ਕੇ ਰਵਾਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ। ਅਜੀਤ ਤਸਵੀਰ

ਪਰਾਲੀ ਬਚਾਓ ਫ਼ਸਲ ਵਧਾਓ ਤਹਿਤ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ

ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ, 29 ਸਤੰਬਰ (ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪੁਰਬਾ)-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ (ਨਾਬਾਰਡ) ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਅਭੀਵਿਅਕਤੀ ਡਾਊਡੇਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਪਰਾਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਪਿੰਡ ਅਜੀਤ ਗਿੱਲ ਵਿਚ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਜੇ. ਪੀ. ਐੱਸ. ਬਿੰਦਰਾ ਸੀ. ਜੀ. ਐੱਮ. ਨਾਬਾਰਡ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਨੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵਾਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦੇ ਕੇ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਨਾ ਜਲਾਉਣ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰੇਗੀ। ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਜੇ. ਪੀ. ਐੱਸ ਬਿੰਦਰਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਾਬਾਰਡ ਵਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅੰਡੇਪਟੇਸ਼ਨ ਫੰਡ ਫ਼ਾਰ ਕਲਾਈਮੇਟ ਚੇਂਜ ਦੇ ਤਹਿਤ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ

4000 ਕਲੱਸਟਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਨਾ ਜਲਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਘੱਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਸਬੰਧੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਲਾਸ਼ ਪਾਹਵਾ ਏ. ਜੀ. ਐੱਮ. ਨਾਬਾਰਡ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ। ਡੀ. ਡੀ. ਐੱਮ. ਨਾਬਾਰਡ ਰਸ਼ੀਦ ਲੇਖੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸੇ ਮੁਹਿੰਮ ਤਹਿਤ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਦੇ 60 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ 'ਪਰਾਲੀ ਬਚਾਓ ਫ਼ਸਲ ਵਧਾਓ' ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ

ਕਾਮਯਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਖੇਤਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ (ਨਾਬਾਰਡ) ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਏ ਮਾਹਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਝੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੌਰਾਨ ਨੁਕਸ਼ ਨਾਟਕ ਟੀਮ ਵਲੋਂ ਪਰਾਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਉਪਰ ਧਰਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਟਕ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਲਾਭ ਸਿੰਘ, ਪਰਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ, ਸੋਨਿਕਾ ਰਾਣੀ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ, ਰਵਿੰਦਰ ਰਾਠੌਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਝੇ ਕੀਤੇ।

ਅਜੀਤ

30-Sep-2019
Page: 10

<http://epaper.ajitjalandhar.com/edition/20190930/12/10.cms>

IV

(ਫਰੀਦਕੋਟ-ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ)

‘ਪਰਾਲੀ ਬਚਾਓ, ਫਸਲ ਵਧਾਓ’ ਤਹਿਤ ਕੈਂਪ ਲਾਇਆ

ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ।

ਕੋਟਕਪੂਰਾ, (ਨਰਿੰਦਰ)- ਖਾਰਾ ਵਿਖੇ ਲਾਇਨਜ਼ ਕਲੱਬ ਹਾਇਲ, ਲਾਇਨਜ਼ ਕਲੱਬ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਲਾਇਨਜ਼ ਕਲੱਬ ਖਾਰਾ ਵਲੋਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਰੱਖਣ, ਪਰਾਲੀ ਨਾ ਸਾੜਨ, ਭਰੂਣ ਗੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਿਵਸ ਸਬੰਧੀ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੈਮੀਨਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੌਨਾ ਵੱਧਣ ਉਪਰੰਤ ਪਰਾਲੀ ਨਾ ਸਾੜਨ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਪਰਾਲੀ ਸਾੜਨ ਨਾਲ ਨਿਕਲਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤੋਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਈ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ।

ਸਾਂਝ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਨਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਹੋਕਾ

ਸੈਮੀਨਾਰ ਦੌਰਾਨ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬੁਲਾਰੇ।

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਏ. ਡੀ. ਓ. ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਬਲਾਕ ਕੋਟਕਪੂਰਾ ਵਲੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਹੋਲ ਬਾਰੇ ਚੰਗੇ ਤੌਰ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ 'ਤੇ ਜਹਿਰਾਂ ਦਾ ਡਿਫਰੈਂਸ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖਾਰਾ ਨੇ ਵੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਨਾ ਸਾੜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਠਕਰਾਉ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਮਾਰੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ। ਸਟੇਜ ਸੰਚਾਲਕ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਘੁਲਿਆਣੀ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਂ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਮੱਘ ਸਿੰਘ, ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਨਵਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਹਰਮਲ ਸਿੰਘ, ਜੀਤ ਬਰਾੜ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਟੀਐੱਨ, ਗੁਰਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮਲ ਸਿੰਘ, ਛਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਵਿਜੈ ਝਾਂਜੀ, ਨਰਿੰਦਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪੰਪ, ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਮੈਨੋਜ਼ ਆਦਿ ਨੇ ਵੀ ਸੰਬੰਧਨ ਕੀਤਾ।

ਸਾਹਿਬ, (ਪਰਮਜੀਤ)- ਘੁੱਦਵਾਲਾ ਵਿਖੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਕੇ ਬਣਾਈ ਗਈ 'ਸਾਂਝ ਸੋਸਾਇਟੀ' ਵੱਲੋਂ ਸਿਹਤ ਸੰਚਾਲ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ 'ਚ ਮਾਹਰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਵੱਲੋਂ 'ਖੇਪ' ਦੇ ਕੈਂਪ ਦੌਰਾਨ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਉਪਰੰਤ ਲੋੜੀਂਦੀ ਦਵਾਈ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਹਾਜ਼ਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਡਾ. ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਘਟ ਰਹੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੇ ਮਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਗਾੜ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਡੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹਿੱਸਾ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ, ਖਾਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਗੁਰਬੰਧਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਾ ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤੀ ਲਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਸਟਰ ਮੱਘਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਸਿਹਤ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤੇ 'ਸਾਂਝ ਸੋਸਾਇਟੀ' ਦੇ ਸਮੂਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਨਾ ਲਾਉਣ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਸੂਬਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਸਾਂਝੇ ਗੁਰੁੱਪ ਬਣਾ ਪਿੱਛੇ ਵਿਚ ਸਟੇਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਵੱਚ ਕੇ ਵੱਧ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਉਣ ਤੇ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਪੁਰ ਕਰਨਾ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੋਰਾ ਸਿੰਘ, ਮਲਚੰਪ ਸਿੰਘ ਵੀਰੋਵਾਲਾ, ਰਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਮੁਮਾਰਾ, ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਡਰੀਦਕੋਟ ਗਾਜ਼ਰ ਸਨ

ਡਰੀਦਕੋਟ, 1 ਅਕਤੂਬਰ (ਹਾਲੀ)- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ (ਨਾਬਾਰਡ) ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਅਭੀਵਿਅਕਤੀ ਵਾਧੂ ਫੰਡ ਵਲੋਂ ਪਰਾਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਪਿੰਡ ਅੰਜਿਤ ਗਿੱਲ 'ਚ ਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਜੇ. ਪੀ. ਐੱਸ. ਬਿੰਦਰਾ ਸੀ. ਜੀ. ਐੱਸ. ਨਾਬਾਰਡ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤਰੀ ਦਫਤਰ ਨੇ ਉਚੇਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ। ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵਾਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦੇ ਕੇ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਨਾ ਸਾੜਨ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰੇਗੀ।

ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 4000 ਕਲੱਬਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ 'ਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਨਾ ਸਾੜਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਘਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਸਬੰਧੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ 'ਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੇਲਾਸ਼ ਪਾਹਵਾ ਏ. ਜੀ. ਐੱਸ. ਨਾਬਾਰਡ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ। ਡੀ. ਡੀ. ਐੱਸ. ਨਾਬਾਰਡ ਰਸੋਦ ਲੰਬੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸੇ ਮੁਹਿੰਮ ਤਹਿਤ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ 60 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ 'ਪਰਾਲੀ ਬਚਾਓ, ਫਸਲ ਵਧਾਓ' ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਖੇਤਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਮਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ (ਨਾਬਾਰਡ) ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਚ ਆਏ ਮਾਰਿਗਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੌਰਾਨ ਨੌਕਰ ਨਾਟਕ ਟੀਮ ਵਲੋਂ ਪਰਾਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਉਪਰ ਖੇਤੀ ਦੀ ਪੁਰਾਣੇ ਨਾਟਕ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਲਾਭ ਸਿੰਘ, ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਨਵਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸਿਨੀਆ ਰਾਣੀ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਨਵਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਰਵਿੰਦਰ ਰਾਠੌਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ

‘ਪਰਾਲੀ ਬਚਾਓ-ਫਸਲ ਬਢਾਓ’ ਕੇ ਤਹਿਤ ਲਗਾਏ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ

ਪਰਾਲੀ ਜਲਾਨੇ ਸੇ ਖਟਦੀ ਹੈ ਸਿੱਟੀ ਕੀ ਤਪਜਾਤ ਸ਼ਕਿਤੀ
ਫਰੀਦਕੋਟ, 1 ਅਕਤੂਬਰ (ਹਾਲੀ): ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕ੍ਰਾਫਿਕ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ (ਨਾਬਾਰਡ) ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਸੇ ਅਭਿਵਿਯਕ ਫਾਓਂਡੇਸ਼ਨ ਡਰਾ ਪਰਾਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਗਾਂਗ ਅੰਜਿਤ ਗਿੱਲ ਮੇਂ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਜੇ. ਪੀ. ਐੱਸ. ਬਿੰਦਰਾ ਸੀ. ਜੀ. ਐੱਸ. ਨਾਬਾਰਡ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤਰੀ ਦਫਤਰ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਪਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮੇਂ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀ ਵ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵਾਹਨਾਂ ਕੋ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦੇਕਰ ਰਵਾਨਾ ਕੀਏ, ਜੋ ਗਾਂਗ-ਗਾਂਗ ਜਾਕਰ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਪਰਾਲੀ ਨ ਜਲਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰੇਂਗੇ। ਜੇ. ਪੀ. ਐੱਸ. ਬਿੰਦਰਾ ਨੇ ਬਠਾਏ ਕਿ

ਨਾਬਾਰਡ ਡਰਾ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਸਥਾਓਂ ਕੇ ਸਾਥ ਮਿਲਕਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਡੈਪਟੇਸ਼ਨ ਫੰਡ ਫਾਓਂਡੇ ਕਲਾਫਮੈਂਟ ਚੇਂਜ ਕੇ ਤਹਿਤ ਫਸਲਾਂ ਕੀ ਕੇਲੇਟੇਜ ਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬ ਕੇ 4000 ਕਲੱਬਾਂ ਮੇਂ ਕੀਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਮੇਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋ ਪਰਾਲੀ ਨ ਜਲਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਏ ਜਾਏਗਾ। ਤਹਿਨੇ ਬਠਾਏ ਕਿ ਪਰਾਲੀ ਕੋ ਆਗ ਲਗਾਨੇ ਸੇ ਸਿੱਟੀ ਕੀ ਤਪਜਾਤ ਸ਼ਕਿਤੀ ਖਟਦੀ ਹੈ ਵ ਪਯਾਕਰਾ ਕੋ ਭੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਤਹਿਨੇ ਕੈਂਪ ਮੇਂ ਆਏ ਹੁਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਸੇ ਅਸੁਰੋਧ ਕੀਏ ਕਿ ਵੇ ਪਯਾਕਰਾ ਬਚਾਨੇ ਮੇਂ ਅਪਨਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਂ। ਤਨਕੇ ਸਾਥ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਾਹਵਾ ਏ. ਜੀ. ਐੱਸ. ਨਾਬਾਰਡ ਨੇ ਭੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮੇਂ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀ। ਡੀ. ਡੀ. ਐੱਸ. ਨਾਬਾਰਡ ਸੋਦ ਲੇਖੀ ਨੇ

ਬਠਾਏ ਕਿ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਤਹਿਤ ਫਰੀਦਕੋਟ ਕੇ 60 ਗਾਂਗੋ ਮੇਂ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ 'ਪਰਾਲੀ ਬਚਾਓ-ਫਸਲ ਬਢਾਓ' ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਏ ਜਾਏਗੇ ਵ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਏ ਜਾਏਗੇ, ਤਾਕਿ ਇਸੇ ਕਾਮਯਾਬ ਕੀਏ ਜਾ ਸਕੇ। ਖੇਤਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਮੁਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਠਾਏ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕ੍ਰਾਫਿਕ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਨਾਬਾਰਡ ਕੇ ਸਹਯੋਗ ਸੇ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਲਗਾਏ ਗਏ, ਜਿਸ ਮੇਂ ਆਏ ਮਾਰਿਗਾਂ ਡਰਾ ਅਪਨੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝਾ ਕੀਏ ਗਏ ਹੈ।

ਪਰਾਲੀ ਬਚਾਓ ਫਸਲ ਵਧਾਓ ਤਹਿਤ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਭੀਵਿਅਕਤੀ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਕੈਂਪ ਦਾ ਆਯੋਜਨ

ਫਰੀਦਕੋਟ, 1 ਅਕਤੂਬਰ (ਸੀ.ਸੀ.ਪੀ.ਐੱਫ ਨਿਊਜ਼ ਸਰਵਿਸ)- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ (ਨਾਬਾਰਡ) ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਅਭੀਵਿਅਕਤੀ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਪਰਾਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਪਿੰਡ ਅਜਿੱਤ ਗਿੱਲ ਵਿੱਚ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਜੇਬਪੀਬਐਸ ਬਿੰਦਰਾ ਸੀਬਜੀਬਐਮ ਨਾਬਾਰਡ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤਰੀ ਦਫਤਰ ਨੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵਾਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦੇ ਕੇ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਨਾ ਜਲਾਉਣ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰੇਗੀ। ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਜੇਬਪੀਬਐਸ ਬਿੰਦਰਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਾਬਾਰਡ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅੰਡੇਪਟੇਸ਼ਨ ਫੋਡ ਡਾਰ ਕਲਾਈਮੇਟ ਚੇਂਜ ਦੇ ਤਹਿਤ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 4000 ਕਲੱਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਨਾ ਜਲਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਾਬਾਰਡ ਵੱਲੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਇਹ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਭਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 4000 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਤੱਕ ਨਾਬਾਰਡ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਗਭਗ 12000 ਪਿੰਡ ਕਵਰ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ

ਤੱਕ ਪੁੱਚ ਕਰਕੇ ਪਰਾਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਘੱਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਏ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਪੂਰਬ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਾਹਵਾ ਏਬਜੀਬਐਮ ਨਾਬਾਰਡ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਡੀਬਡੀਬਐਮ ਨਾਬਾਰਡ ਰਸ਼ੀਦ ਲੱਖੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸੇ ਮੁਹਿੰਮ ਤਹਿਤ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ 60 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ “ਪਰਾਲੀ ਬਚਾਓ ਫਸਲ ਵਧਾਓ” ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਰਾਲੀ ਦੀ ਸਾਂਭ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਉਹ ਇਸ ਅਭਿਆਨ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਖੇਤਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ (ਨਾਬਾਰਡ) ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ

ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ ਅੱਜ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਏ ਮਾਹਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਹਰ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ 550 ਸਾਲਾਂ ਅਵਤਾਰ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਵਾਰ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਵਧਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਵਰਕਰ ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਕੀ-ਕੀ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਸ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਨੁਕੜ ਨਾਟਕ ਟੀਮ ਵੱਲੋਂ ਪਰਾਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਉਪਰ ਧਰਤੀ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਨਾਟਕ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸੈਕਟਰੀ ਲਾਭ ਸਿੰਘ, ਪਰਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਨਵਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸੋਨਿਕਾ ਰਾਣੀ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ, ਰਵਿੰਦਰ ਰਾਠੌਰ ਤੇ ਇਲਾਵਾ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ।

ਪਰਾਲੀ: ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਨਿੱਜੀ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰੇਰਕ

ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ, 4 ਦਸੰਬਰ

ਅਭੀਵਿਅਕਤੀ ਫ਼ਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਿੱਚ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ-2019 ਦੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਹਿਤ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸਲਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਨੇ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਨਾ ਸਾੜਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਹਿਤ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਿੱਚ 80 ਕਲੱਸਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਮੁਹਿੰਮ ਤਹਿਤ 'ਪਰਾਲੀ ਬਚਾਓ ਫਸਲ ਵਧਾਓ' ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਖੇਤੀ ਮਾਹਿਰ। -ਫੋਟੋ: ਜੱਸ

ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਰੀਜਨਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਹੋਰ ਸਾਰਥਕ ਨਤੀਜੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ। ਐਲਡੀਐਮ ਹਿਤੋਸ਼

ਅਰੋੜਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਤਮਾ ਅਮਨਦੀਪ ਕੋਸ਼ਵ ਨੇ ਇਸ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਮੁਹਿੰਮ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।

ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮੁਹਿੰਮ ਤਹਿਤ ਮੀਟਿੰਗ

ਸਟਾਫ਼ ਰਿਪੋਰਟਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ : ਅਭੀਵਿਅਕਤੀ ਫ਼ਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਿੱਚ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ 2019 ਦੇ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸੈਕਰਟਰੀ ਸਲਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਡੈਪਟੇਸ਼ਨ ਫੰਡ ਫ਼ਾਰ ਕਲਾਈਮੇਟ ਚੇਂਜ ਦੇ ਤਹਿਤ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿਦ-ਖੂਹਦ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਿਲਿਆਂ 'ਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਨਾ ਜਲਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਕੜੀ ਤਹਿਤ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਿੱਚ 60 ਕਲੱਸਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਮੁਹਿੰਮ ਤਹਿਤ ਪਰਾਲੀ ਬਚਾਓ ਫਸਲ ਵਧਾਓ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਰੀਜ਼ਨਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਮਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ (ਨਾਬਾਰਡ) ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇਸੇ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ ਅੱਜ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ 2019 ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਫੀਲਡ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਭਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜਿਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪੂਰਨ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਨਾਲ

ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਧਿਕਾਰੀ।

ਅਭੀਵਿਅਕਤੀ ਫ਼ਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਬੈਠਕ

ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰਥਕ ਨਤੀਜੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਕੰਪਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਨੁਕਸ਼ ਨਾਟਕ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ, ਵੀਡੀਓ ਫਿਲਮ ਅਤੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਔਗ ਨਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦਾ ਹੁਣ ਵੀ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕੀ-ਕੀ ਫਾਇਦੇ ਹੋਏ

ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਰ ਸਰਕਾਰ, ਨਾਬਾਰਡ ਅਤੇ ਅਭੀਵਿਅਕਤੀ ਫ਼ਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮਹਿੰਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਲਗਵਾਈ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਉਪਲੱਬਧਤਾ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਸ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਹਿਤੋਸ਼ ਅਰੋੜਾ, ਐਲਡੀਐੱਮ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਉਪਰਾਲੇ ਬਾਬਤ ਬੈਂਕਾਂ ਤੋਂ ਹਰ ਸੰਭਵ ਮਦਦ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੁਆਇਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਤਮਾ ਅਮਨਦੀਪ ਕੇਸ਼ਵ ਨੇ ਇਸ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਮੁਹਿੰਮ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਹੋਰ ਵਧੀਆ ਨਤੀਜੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ।

ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਤਹਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਮੀਟਿੰਗ

ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ, 4 ਦਸੰਬਰ (ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਾਲੀ) : ਅਤੀਵਿਅਕਤੀ ਫ਼ਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ

ਨਾਲ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਿੱਚ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ-2019 ਦੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਹਿਤ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸੈਕਰਟਰੀ ਸਲਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਨੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਐਂਡੋਪਟੇਸ਼ਨ ਫੰਡ ਡਾਰ ਕਲਾਈਮੇਟ ਚੇਂਜ ਦੇ ਤਹਿਤ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਿਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਨਾ ਸਾੜਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ

ਗਿਆ। ਇਸੇ ਕੜੀ ਤਹਿਤ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਿੱਚ 60 ਕਲੱਸਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਮੁਹਿੰਮ ਤਹਿਤ “ਪਰਾਲੀ ਬਚਾਓ ਫਸਲ ਵਧਾਓ” ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਡੀਜਨਰਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਮਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਫੀਲਡ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ

ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਭਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜਿਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪੁਰਨ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਤਾਲਮੇਲ ਨਾਲ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ,

ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰਥਕ ਨਤੀਜੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਕੰਪਾਂ ਦੌਰਾਨ ਨੁਕਸ ਨਾਟਕ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ, ਵੀਡੀਓ ਫਿਲਮ ਅਤੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਐਲ.ਡੀ.ਐਮ ਹਿਤੇਸ਼ ਅਰੋੜਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਤਮਾ ਅਮਨਦੀਪ ਕੇਸ਼ਵ ਨੇ ਇਸ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਮੁਹਿੰਮ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।

Documentary Short Film

**Produced By:
Abhivyakti Foundation**

**Based on
Crop Residue Management
Campaign 2019**

Head Office

**Abhivyakti Foundation, #403, 1/18-B, Dreamland Building,
Asaf Ali Road, New Delhi-110002, Tel: 011-23232102, Fax No: 011-23232102,
E-Mail: abhivyaktifoundation_2000@yahoo.co.in**

Regional Office

**Abhivyakti Foundation, #20 /1, Prem Nagar, Gill Road, Moga,
India - 142001, Tel: 099885-11287, E-Mail: regionaldirector.abhivyakti@gmail.com**

**Crop Residue Management
Campaign 2019**